

TÁRSADALMI JÖVŐKÉPESSÉG – EGY ÚJ TUDOMÁNYTERÜLET BEMUTATKOZÁSA

Vaskos és sokat ígérő kötetet foghat kezébe az olvasó: egy új tudományterület, a társadalmi jövőképeség bevezetését ígéri – és ezt az ígérteit teljesíti is. Nagyon fontos kötet, egy új alapmunka született, és került közzétételre (elektronikus formában mindenki számára ingyenesen elérhető). Az ingyenes hozzáférhetőség nem a kötet színvonaláról árulkodik, hanem a Társadalmi Jövőképeség Kutatóközpont azon törekvéséről, hogy innovatív és tartalomgazdag megközelítésük minden érdeklődő számára könnyen hozzáférhető és alkalmazható legyen. A kötet célja egy új perspektíva, megközelítés és koncepció megalapozása. Ezt a célt magabiztosan teljesíti, sőt, ezen túlélve már több tudományterületen hoz új értékeket a társadalmi jövőképeség alkalmazásával.

A kötet három nagy tematikus blokkba osztott tizennégy fejezetből áll. Az első blokkban a normatív alapokat és a fogalmi kereteket vázolja fel a kutatócsoport, a másodikban kontextusokról és kapcsolódásokról esik szó, míg a harmadikban közösségekről és kihívásokról olvashatunk.

A kötet nagyon tudatosan megtervezett. Az első nagy tematikus blokkban négy tanulmány (ebből három a három szerkesztő – Aczél Petra, Csák János és Szántó Zoltán Oszkár – munkája) szisztematikusan vezeti be a társadalmi jövőképeség fogalmi rendszerét.

Szántó Zoltán Oszkár a társadalmi jövőképeség analitikus koncepciójáról ír. A társadalmi jövőképeség egy olyan jellemző, mely kifejezi egy adott társadalmi entitás képességét arra, hogy jövőbeni változásokat értelmezzen, befolyásoljon, illetve felkészüljön ezen változások stratégiai kezelésére, a kihívások, kockázatok és lehetőségek menedzselésére. A jövőképeség fogalmáról könnyen asszociálhatunk a jövőkutatás, a fenntartható fejlődés vagy a versenyképeség fogalmaira. Valóban szoros kapcsolatban áll velük, a jövőkutatás egyes módszereire támaszkodik, amikor a jövőbeni változásokat írja le, a környezeti fenntarthatóság vagy a gazdasági versenyképeség területei pedig természetesen kapcsolódnak a jövőálló elképzelések kidolgozásához. A társadalmi jövőképeség azonban más, izgalmasabb, holisztikusabb megközelítés, amely bár illeszkedik az előbbi fogalmakhoz, cselekvőképeségében és többszintű társadalmi értelmezésében jelentősen különbözik tőlük. A társadalmi jövőképeség fogalma számtalan jelentéstartalommal bír, ilyen értelemben gyűjtőfogalom, ezen jelentéstartalmak szétválasztása gyakorlatilag a társadalmi jövőképeség kutatásának empirikus irányait is kirajzolja. Szántó Zoltán Oszkár kifejti, hogy milyen konjunktív és diszjunktív feltételek szükségesek ahhoz, hogy egy társadalmi entitásnak jövő-

képessége lehessen. A szerző leírja azokat a társadalmi entitásokat is, amelyekre nézve értelmezhető a társadalmi jövőképeség (például szervezetek, intézmények, települések, régiók, országok, országcsoportok, társadalmak, nemzetek). Bevezeti a társadalmi jövőképeség alapformáit is aszerint, hogy mennyire aktívan áll a jövőképeség kiaknázásához, lehetnek proaktív (stratégiai kreativitás), aktív (stratégiai rugalmasság), illetve reaktív (stratégiai adaptivitás) alapformák. A vizsgálandó rendszer részei természetesen maguk a változások, ezeket többféle módon is osztályozhatjuk. Ilyen jellemző lehet a megjósolhatóság vagy a változás időtartama vagy a változás tartalma. Szántó Zoltán Oszkár bevezető cikkéből egy izgalmas fogalmi rendszer rajzolódik ki, melyet a szerző analitikus formulákkal is leír. Amikor társadalmi jövőképeségről beszélünk, először is meg kell határoznunk azt, hogy milyen társadalmi entitásra vonatkozik, mely alapformával van dolgunk, és hogy a változás milyen tartalmú, időtartamú, és mennyire jelezhető előre.

A második fejezetben Csák János a társadalmi jövőképeség normatív koncepcióját írja le. Kiinduló feltételezése az, hogy valamely társadalmi entitás végső célja az, hogy a részét alkotó egyének és a szervezetek elismerésre méltó életet élhessenek, egy olyan életet, melyet érdemes élni. A társadalmi jövőképeség morális, etikai, filozófiai interdiszciplináris megközelítését írja le, a vágyott vagy helyes élet nehezen megfogható, kultúránként és történelmi időszakokként változó, mégis egyértelműen kívánt célját. A fejezet első felében a szerző áttekinti a személy fogalmának holisztikus megközelítését, ezt követően morálfilozófiai alapelvek mentén a legnagyobb közös jó ideájának történetét. A filozófiai koncepcióképzés után a felvázolt eszméket a kutatócsoport által kidolgozott társadalmi jövőképeség index mátrixában értelmezi is. A személy, a társadalmi jövőképeség alanya, az ember, különleges helyet foglal el az érző lények között, egyszerre a természet része, de értelemmel is bír. Hasonló dinamikus kettősség van az egyén értelmezésében is, nem létezhet én mások tudomásulvétele nélkül, az ember egyszerre rész és egész, egy társas lény. Ilyen értelemben az emberiség civilizációs története felfogható a közös emberkép kialakításának igényeként, ahol az egyén szükségletei és a közösség szükségletei egymást kölcsönösen elégitik ki. Az emberi személyt és a társadalmi personát a legnagyobb közös jó köti össze. A szerző röviden, de nagyon szellemesen áttekinti számos nyugati gondolkodó üzeneteit a társadalmi jóról; konszenzusra természetesen nem juthat, de összességében kirajzolódik, hogy a külső és belső kihívásokat sikeresen megválaszoló közösségeket közös értékek, normák és moralitás tartja össze. A Társadalmi Jövőképeség Kutatóközpont folyamatosan dolgozik egy társadalmi jövőképeség index kidolgozásán (Social Futuring Index, SFI). A fejezet második felében a szerző gondolatébresztő módon bemutatja, hogyan lehet az elvontnak tűnő fogalmakat és koncepciót mérhető indikátorokká, objektíválható keretrendszerre formálni. A harmadik fejezetben Ábrahám Zoltán folytatja, kibővíti, elmélyíti az

előbbi fejezet szemléletét és logikáját, rendkívül alapos filozófiatörténeti eszmefuttatással körbejárja, hogy mit jelent, hogyan értelmezhető a személy, a megőrzés és a méltóság fogalma. Eljut odáig, hogy egy olyan közösségnek, melyben élni érdemes, az észnek és a szabadságnak vitathatatlan értékeknek kell számítaniuk, illetve, hogy tisztelnie kell az életet. Ez alapján a szabadság megélését emeli ki, és rendel hozzá vizsgálható dimenziókat.

A fogalmi bevezetés harmadik építőköve a társadalmi jövőképeség fogalmi-diszkurzív koncepciója, ezt Aczél Petra dolgozta ki. Írásában a társadalmi jövőképeség neologizmusát a tudományos és szakmai párbeszédekben már létező fogalmakkal és kifejezésekkel veti össze, ezzel rajzolva meg az új tudományos megközelítés viszonyát és módszertani logikáit a már meglévő megközelítésekhez képest. Vizsgálatát a két jelentésalkotó kategória, a képesség és a jövő tekintetében végzi el. Megközelítésében a társadalmi jövőképeség olyan képességkomplexum, ami a jövőbeli változások előidézésére és kezelésére vonatkozik, de jelentheti a jövőre irányuló fogalmaink új értelmezési keretét (vízió, stratégia, előretekintés), végül, de nem utolsósorban egy új szótár, melynek segítségével egy normatívan meghatározott jövőbeni létről tudunk gondolkodni, beszélni, és akár dönteni is. Fejezetében a reziliencia, jövőorientáció és a jövőállóság terminusait tárgyalja. A reziliencia ebben a megközelítésben az a képesség, kreatív, tanulásal járó küzdelem, amely egy nehézség megtapasztalásakor segíti a visszarendeződést az eredeti vagy egy jobb állapotba (rugalmas adaptáció), ezt a gondolkodásmódot értelmező stílus maga az optimizmus. A jövőorientáció a jövőhöz való viszonyulás azon jellemzőit jelenti, melyek az időkitérést, a múlt-hoz, jelenhez és jövőhöz való viszonyt, illetve a jövővel kapcsolatos attitűdöket összegezi. A jövőbiztosítás a megalapozott előretekintésből kiinduló tájékozott stratégiai tervezés és fejlesztés logikája, mely szorosan kapcsolódik a megőrzés gondolatával. A szerző a társadalmi jövőképeséghez viszonyítva határozza meg a három fogalom fogalmi keretrendszerét, felvázolva a fogalmak kapcsolódási pontjait és egymáshoz viszonyított logikáját is.

Az új tudományos megközelítés alapfogalmainak három plusz egy bevezető fejezete egymást kiegészítve, magas absztrakciós szinten, mégis világosan mutatja be az alapfogalmakat, gondolkodási folyamatokat, és azokat a területeket, ahol a társadalmi jövőképeség újat, kreatívat, innovatívát hoz a társadalmak jelenének és jövőjének mélyebb megértésében. Kiemelkedő és példaértékű nemcsak az új megközelítés bevezetése, de már módszertanként az is, hogy hogyan kell egy új szótárt és analitikus gondolkodást bevezetni, megalapozni.

A megalapozó fejezeteket az új szemléletmódot alkalmazó kutatások sora követi két nagy tematikus blokkban. Az első tematikus blokk a kontextusoké és a kapcsolódásoké. Monda Eszter a jövőkutatás kontextusában vizsgálja a társadalmi jövőképeséget, letisztult fogalomhasználattal bővítve ki mindkét tudományterület értékeit. Kocsis Tamás a fenntarthatóságot, Ambrus Lóránd a politikát,

Bakacsi Gyula pedig a hálózatokat állítja vizsgálatára fókuszába, kiváló elemzéseket nyújtva a társadalmi jövőképeség tudományos alkalmazására. A második tematikus blokk közösségekkel és ezek kihívásaival foglalkozik. Gál Róbert Iván és Radó Márta szerzőpárosa az idősödéssel, Bartus Tamás a gyermekvállalás okaival, Perczel Forintos Dóra a tudatossággal foglalkozik. Két fejezet a személyközpontú megközelítést alkalmazza, Ablonczy Bálint három történelmi személyiséget, Szepesi Balázs pedig a jövőképeség kulcsszereplőit vizsgálja. Lovász László a fejlesztett ember víziójával zárja a kötetet. A tanulmányok mind-mind az adott tématerülethez fontos gondolatokat nyújtó elemzések, egyben az új tudományterület alkalmazásának sokszínű esettanulmányai. A kötet messze túllép a bevezetésen, élő, fontos esettanulmányokat hoz már az alkalmazásra is.

Alapmunka született, mely megújítja, kibővíti a társadalmi megismerés módszertanait. Holisztikus és multidiszciplináris, jól használható elméleti keretrendszer és módszertan ad a jelent és a jövőt megismerni, illetve befolyásolni vágyó szakemberek kezébe. Nagy vonzereje az új tudományterületnek, hogy multidiszciplinaritása mellett egyszerre nyújt lehetőséget az elméleti megközelítésre, és a cselekvésorientált, gyakorlati jellegű munkák, kutatások, fejlesztések elvégzéséhez is. Bízom benne, hogy a következő években sok olyan kutatásról olvashatunk majd, mely a társadalmi jövőképeség megközelítését alkalmazza.

(Aczél Petra – Csák János – Szántó Zoltán Oszkár szerkesztők: Társadalmi jövőképeség – Egy új tudományterület bemutatkozása. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Jövőképeség Kutatóközpont, 2018, 516 o.)

Rab Árpád

docens, Budapesti Corvinus Egyetem